

EGY ALFÖLDI KÖZSÉG TÁRSADALOMRAJZA.

(Jászárokszállás monográfiájához.)

I.

Jászárokszállás Szolnok vármegye legészakibb községe, amely már Heves megyébe ékelődik bele. Társadalmi alkata, települési viszonyai, tanyarendszere, valamint égető problémája: a földmunkáskérdés nemcsak a Jászság, hanem több tekintetben az egész Magyar Alföld tipikus községévé teszi.

A jászok társadalmi rendjét, gazdasági helyzetét, a nép jellemét és életmódját nem kis mértékben magyarázza e nép származása és története. Ennek ismerete nélkül községünk viszonyai sem érthetők meg.

A jász nép faji eredete részben ugyan még tisztázatlan s az is bizonytalan, vajjon a honfoglalás előtt vagy után telepedtek-e le hazánkban, mégis kétségtelen, hogy a magyarokkal, a kis- és nagykunokkal rokonfajhoz tartozik, noha antropológiai, véralkat, szokások és erkölcs tekintetében megvannak a jellegzetes különbségek is. Legtöbbször a kunokkal azonosítják a jászokat, holott az eddigi embertani kutatás arra vall, hogy míg a kis-kún nagyobbára mongoloid, a nagy-kún pedig kaukázusi jellegű, addig a jásznál a kaukázusi jelleg túlnyomó volta mellett északi keveredés nyomai jelentkeznek, amelyek talán az alánokkal hozhatók kapcsolatba.

Történeti múltjuk is a magyarokkal való közeli rokonságra mutat. A magyarok mindig megkülönböztették a fajilag és nyelvben is rokon jász-kún népet. Kiváltságos közjogi helyzetük alapját I. Károlynak 1323-ban kiadott oklevele vetette meg. A „szabad jász” féltve őrzött szabadsága útját állta annak, hogy a hűbériség a jászföldre is átplántáltassék. Itt nem volt földesúr és jobbágy, mindenki egyenlő és szabad volt. Királyhűségük és harci erényük jutalmául nagy kiváltságokat élveztek. A kiváltságok forrását számos királyi privilegialis levél képezte, amelyek értelmében a

jászkúnok külön bíraskodás alatt éltek, vám- és révpénzt nem fizettek, továbbá 500 frt. évi béren és 300 frt. tegzes pénzen kívül más közszolgáltatást nem teljesítettek. Felruházták őket a kegyúri és szabad lelkészválasztási-, valamint — a vármegyéhez hasonlóan — a pallosjoggal is. A kunokkal együtt külön közigazgatási területet alkottak, a Hármas Kerületeket, melynek önállósága 1876-ban szűnt meg.

Kiváltságos életük csak a *Jászkunság eladása* idején volt függesztve, amikor I. Lipót császár 1702-ben áruba bocsátotta őket 500.000 rhénes frt.-ért a német lovagrendnek. Az alkotmányellenes jogügyletet az egész ország nemzeti sérelemnek vette és 1715-ben törvényt is hoztak a Hármas Kerületek visszaváltására. Ez azonban részben a háborúk miatt egyre késett, úgyhogy a jászkunokban lassan kiérlelődött az *önmegváltás* gondolata. 1745-ben Mária Teréziához fordultak s a királynő támogatására 1000 huszárt ajánlottak meg. Az uralkodónő megengedte a visszaváltás (redempció) keresztülvitelét. A kerületek az 500.000 rh. frt. váltságdíjat kivetették a községekre, s ezek viszont a lakosokra rótták ki a rájuk eső hányadot, akik a redempcionális hozzájárulásuk fejében az addig közös határból egyénileg elkülönített földbirtokot kaptak. De nem az egész határ került kiosztásra. Különösen a puszták továbbra is a közösség tulajdonában maradtak.

Jászárokszállás lakosai saját határukért 19.400 rhénes forintot, ezen felül Ágó, Szentandrás és Kerekegyháza pusztákért 18.000 rh. frt.-ot fizettek.¹

A visszaváltás nagy jelentősége az volt, hogy ezáltal a Jászkunság minden talpalatnyi területe a visszaváltok, a redemptorok tulajdonába került, úgyhogy a politikai község jelenlegi földbirtoka is a redemptorok ajándékozásából származik. A XVIII.

¹ A pusztákat később a népszaporodással kapcsolatban, a visszaváltok között szétszortották. Ezeket az ú. n. „járulékföldeket“ azonban mindig a redempcionális kulcs, azaz a belső határbeli: „tőkeföldek“ arányában juttatták az egyesek tulajdonába. A puszták lakossága mindinkább szaporodott, úgyhogy Kerekegyháza 1861-ben, Pusztaszentandrás pedig 1885-ben elszakadt az anyaközségtől és önálló községgé alakult. Ágó pusztá beolvadt Árokszállás határába. 1855-ben is szereztek egy közös birtokot Páka pusztán, mely a Hármas Kerületek osztatlan tulajdona volt és amelyet ez évben osztottak ki az egyes községek között. A pákapusztai illetőséget az árokszállásiak 1883-ban eladták és helyette Tarnaerken vásároltak egy 1426 kat. holdnyi birtokot, melyet a redempcionális kulcs alapján 1899-ben bocsátottak át egyéni magántulajdonba.

század közepétől tehát az ország egy részében a magántulajdon gazdasági rendjére tért parasztbirtokosság demokratikus társadalma születik meg, amelynek sorsa, fejlődése természetesen eltérő az 1848-ig hűbéri kötelékben élt jobbágyparasztságtól. A társadalmi és jogegyenlőség a jász-kun nép társadalmában sem tartott sokáig.

Az 1799-ben alkotott „*Jászkun statútumok*“ közül a VI-ik élesen megkülönbözteti egymástól a redemptusokat, irredemptusokat és inquilinusokat. A redemptusok azok utódai, akik úgy a váltságösszeg, mint a Mária Teréziának megajánlott 1000 lovas kiállításában is résztvettek, az irredemptusok ősei ezekkel szemben csak az 1000 huszár kiállításában segítettek, míg az inquilinusok semmiféle formában sem szerepeltek a redempcióban. Így nevezték azokat is, akik a visszaváltás után, mint zsellérek költöztek be a jász-kún községekbe, A statútum szerint, ha a földek gazdát cserélnék, úgy a redemptusoknak elővételi joguk van az irredemptusokkal, ezeknek pedig az inquilinusokkal szemben. A sorrend megtartására igen ügyeltek a régi világban. Ezt bizonyítja az 1791. évi árokszálási tanácsjegyzőkönyv is, melyben a következő határozat olvasható: „Mivel némely irredemptusok a földeket a folyó áron felül, a redemptusok praejudíciumára megveszik, elhatároztatik, ha ilyesmi történne, akkor úgy az eladó, mint a vevő a feljebb ígért summának elvesztésével büntetődjék.“ Az elővásárlási jogtól, mely a földbirtoknak a jászok kezén való megmaradását célozta, csak sokára álltak el, amikor a redemptus ősöktől való leszármazás igazolása már nehézséggel járt.

Nagy hatása volt a birtokviszonyokra az V. statútumnak is, mely a jászkunok özvegyi haszonélvezetét szabályozta és amit az országbírói értekezlet teljes egészében hatályban tartott, úgyhogy ma is érvényben van. Ennek az általános magánjogtól leginkább eltérő szakasza az, hogy a jászkun asszony és férje között — analóg a nemesasszonyhoz — általában *nincsen közszerzemény*. Közszerzemény csak akkor van, ha házassági szerződést kötöttek, vagy ha a szerzés alapjául a nő vagyona szolgált. Ha a nő nem tekinthető közszerzőnek, úgy férje szerzeményi ingatlanaiból semmi sem illeti, azok férjének vérrokonaira szállnak. Csak az ingó szerzeményből kap egy gyermekrészt. A jászkun asszony tehát a közszerzeményből ki van zárva, noha más földműves asszonyhoz hasonlóan, ő is a szó szoros értelemben vett munkatársa urának.

II.

Járokszállítás népe *származás tekintetében* zömében a jász ősök ivadéka. Különösen a kiscgazdák, amit a régi, pogány hangzású nevek is elárulnak (Czoszor, Torba, Jakus, Mudris, Bobák, Terjék, Tukacs, Agocs stb.). Legnagyobb részük az 1699. évi Pencz-féle összeírásban és az 1745. évi redemptus névsorban is előfordul. A kiscgazdákon kívül, a szücs és csizmadiák között van még sok ősi jász-ivadék, mert ezek a mesterségek generációkról generációkra öröklődtek.

Az idők folyamán számos vérkeveredésen mentek keresztül az árokszallásiai, így különösen a kunokkal vegyültek. A két kiváltságos nép közelsége, továbbá Kerekegyházának a fülöpszallásiaiak-
kai és kunszentmiklósiakkal közösen történt betelepítése elkerülhetetlenné tetté ezt.²

A török hódoltság idején török vérrrel is keveredtek, igazolja ezt néhány török eredetű név, pl. Kaszab. Bizonyos az is, hogy a közeli palócság sem maradt hatás nélkül a Jászság szélén fekvő Árokszallásra. (Az árokszallási nyelv ma is a palócos nyelv-járás egyik ága.) A marianusok is számos iparost telepítettek a Jászságba, hiszen a telepítést az adás-vételi szerződés megkövetelte. Innen van, hogy az árokszallási nép között is akad néhány család, amelynek neve német eredetre utal. (Gotlib (azelőtt Gottlieb), Gebház (Gebhardt) stb.)

A hódoltság előtt a magyarok beköltözése csak szórványos lehetett, mert II. Ulászlónak 1498. évi III. dekrétuma értelmében, a Jászkunságba menekült jobbágyok a nádor előtt visszaperelhetők voltak. A török kiűzése után azonban egyre több magyar jobbágy telepedett a jász-kun községekbe, hol személyes szabadságot élvezhettek. Az 1855. évi tagosítás után sok hevesmegyei vincellércsalád telepedett Árokszallásra. Ezeket a jász gazdák a tagosításkor nyert szőlők szakszerű kezelésére szerződtették. Még a múlt század 80-as éveiben is folyt a magyarok beszivárgása. Akkor még

² Az erős keveredést a jászok és kunok közt a Karcag melletti ködszállási ásatások is bizonyítják. Itt Bartucz Lajos dr. a XV—XVII. századokból való csontvázak temetsorában 4 típust talált, melyek közül a legnagyobb középmértékkel: 168 cm.-el bírót, a jászok főelemének tartja. Véleménye szerint a nagykunok mai magas termete a jászokkal való vér keveredésre utal, mert eredeti átlagos termetértékük csak 162 cm. volt. (Antropológiai füzetek I. 4—6. szám.)

sok munkaalkalom kínálkozott a községben, és ez csábítólag hatott a szomszédos megyebeli községekre.

Népmozgalmi viszonyok. A község lakosainak száma így alakult:

Év 1699		1720	1766	1801	1855	1869	1879	1890	1900	1910	1920	1926**
Lélekszám	442	700*	3816	5500	8623	9625	11883	11189	12067	13268	13616	14598

* 139 család.

** Kiszámított lélekszám.

A tényleges szaporodást a legutóbbi évtizedekben vizsgálva, a következő képet kapjuk:

Az 1879—1890-ig terjedő időszakban mutatkozó csökkenést Szentandrás pusztának községgé alakulása magyarázza. A következő periódusban pedig azért volt az országosnál alacsonyabb a szaporodás, mert 1899-ben történt meg a tarnaerki közbirtok szétosztása, ami újból nagy embertömeg elvesztését eredményezte. De már 1869 előtt is levezetődött Árokszállás népessége: Kerekegyháza legnagyobb részét árokszállási település. A kiszivárgás most is folyik. Nem ugyan a kivándorlás és városbaözönlés révén, mert ez elenyésző úgy ma, mint a múltban is, hanem az idegen határbeli birtokvásárlás, földbirtokreform és parcellázás útján.

1869—1879-ig és 1900—1910-ig minden zavaró momentum nélkül folyt le a szaporodás, melyet a jó termések is elősegítettek. Ezen két periódus adja meg a híres jász szaporaság indexét, mely mindenkor felülmúlta az országosét. Árokszállás az ország egyik legsűrűbben lakott területe, mert 1 □-km.-én 1920-ban 119 lakos élt, szemben az országos átlaggal: 85.9-el.

1910—1920-ig azonban erősen megcsappant a tényleges szaporodás és az országos index mögé került. Ennek oka részben az igen erős vérvesztés. Ezt a nemek arányában történt eltolódás is bizonyítja. 1910-ben 6631 férfi és 6637 nő volt, míg 1920-ban 6515 férfi és 7101 nő. Oka továbbá az országos átlagnál magasabb gyermek- és csecsemőhalandóság, a leromlott gazdasági viszonyok és a birtokelaprózódástól való félelem. Végül szerep jut a halvaszületések egyre nagyobb számának is, ami — akárcsak ország-szerte — itt is emelkedő tendenciát mutat. Mindazonáltal az egyke még ismeretlen Árokszálláson. Ritkaságszámba megy az egy gyermekes család. Az 1921—25. évek átlagában 1000 lélekre 34 szüle-

tés esik, míg az ugyanezen periódusra vonatkozó országos átlag csak 28.4.

Nagyon tanulságos közelebbről szemügyre venni e 14.000 lelkes régi „mezőváros“ *társadalmi tagozódását*. A 20.000 katasztrális hold föld, amely a redempció idején nagyjában egyenlő birtokokra osztott szét, ma is a kisgazdák kezében van. Nagybirtok egy sincs, középbirtok is csak hét, úgy hogy a nagyobb (száz holdon felüli) birtokosok száma a környéken birtokos, de itt lakókkal mindössze 16. A község értelmiségében túlságosan kicsiny szám, a gazdák hatalmas rétegével szemben pedig elenyésző. A kisgazdák a lakosságnak épen egy harmadát teszik. Nem jobbágy-parasztok, hanem jórészen szabad jászok ivadécai, akik a múlt század első feléig még túlnyomólag állattenyésztéssel foglalkoztak. A kisbirtokokat a gazdák családtagjaikkal művelik s csak a nagy dologidőkben szegődtetett napszámosokkal. Igazi gazdasági cseléd az egész községben csak 330 találtatott, a mezőgazdasági munkások és napszámosok száma azonban igen népes, közel 5000 lélek, a lakosság 36%-a. Az iparosok és kereskedők rétege vékony. A 886 iparos (eltartottjaikkal együtt 2311) részben őstermelő is egyúttal. A kereskedők száma mindössze 124 (eltartottakkal 293). Jó anyagi viszonyok közt élnek s túlnyomó részben zsidók. Az ipar és kereskedelem annyira a kisvállalkozás keretében bonyolódik le, hogy ez a község agrár jellegét nem változtatja meg.

Ezzel függ össze az *értelmiség* a szellemi foglalkozást űzők aránytalanul kicsiny száma. Minden téren a minimum határán, vagy azon alul marad az értelmiség számszerű képviselése. A 82 értelmiségi egyént érdekes lesz egyenkint számbavenni. Három nyugdíjason kívül a következők: 4 lelkész, 5 jegyző (4 egyéb községi alkalmazottal), 4 orvos, 12 polgári iskolai tanár és tanárnő, 5 ügyvéd, 1 állatorvos, 3 gyógyszerész, 29 tanító, 2 óvónő, 3 postai, 3 vasúti tisztviselő és 4 pénzügyi tisztviselő. A jegyzők kivételével szinte valamennyi más községből jött idegen. Legtöbben nem ideiglenes állomásoknak tekintik a községet, hanem iparkodnak végleg berendezkedni. A község maga is előmozdítja ezt, olcsó háztelkeket juttatva nekik.

Az intelligencia szabad pályán mozgó része (gyógyszerész, orvos, ügyvéd) jól keres. A többi tisztviselők helyzete lényegesen rosszabb, de mégsem olyan sivár mint a városiaké. Az élelmiszerek és lakás olcsóbb volta, továbbá a falu kevés szórakozása meg-

takarításokat tesz lehetővé. Ha házuk van, kis konyhakertet telepítenek, sertést és baromfit tartanak, és ez nagy mértékben javítja megélhetésüket.

A kiscgazda osztály zöme jó anyagi körülmények között él. A középbirtokosok legnagyobb része is ide sorolható, mert képzettség, életvitel, gondolkozásmód és igény tekintetében nincsen közöttük különbség. Az itteni, országos átlagban is igen jónak nevezhető földek lehetővé teszik, hogy a kiscgazda már 10 kat. hold föld jövedelméből is nyugodt megélhetést biztosítson magának. Minden munkát családjával végez, napszamosokat és munkásokat csak a nagyobb birtokos alkalmaz. Telkesítéseket, vagy más befektetéseket nem eszközöl, nemesített vetőmagra, műtrágyára stb. sem ad ki pénzt. Igaz, hogy a termésátlagok emiatt némileg az országos mögött maradnak, de viszont a termelési költségekben nagy megtakarításhoz jutnak a gazdák és a még mindig őserőben levő jáász földeken, az intenzív mezőgazdálkodás nélkül is megtalálják számításukat. Anyagi boldogulásukat a virágzó állattenyésztés is előmozdítja. Borjú és malacneveléssel, sertés-hízalással, a gyapjú és tejtermékek eladásával számottevő bevételeket érnek el. A baromfitenyésztés is rendkívül fejlett, aminek bárom oka van. Az egyik az, hogy a belőle származó jövedelem adja az asszonyok zsebpénzét. A másik a jáász szaporasággal függ össze: sok a leány, gyűjteni kell a tollat a kelengyéhez. A harmadik ok a tanyarendszer. Itt a baromfi egész nap a földet járja, eleségét maga megkeresi, a tartás tehát olcsó. E mellett a földi férgek pusztításával mezőgazdasági hasznot hajt.

A kiscgazda osztálynak tagjai közül különösen a 20—50 kat. holdas birtokkategóriába tartozó része erősödik szemlátomást. Ez a birtoktípus már megengedi a gyarapodást, amit a takarékoságon kívül az emberek végtelen egyszerű életvitele is elősegít. Az árokszállási embernek alig van igénye. Szülőfalujából nagyritkán mozdul ki, nem ismeri az élet kényelmeit és élvezeteit. Újságot, könyvet csak elvétve vesz kezébe. Iskolai képzettsége legjobb esetben az elemi 6 osztályból áll. Látóköre nem ér túl a falu határára. Csak az elsőrendű életszükségletek kielégítésére törekszik. Táplálkozása eléggé dús, de egyoldalú. Főzeléket és gyümölcsöt keveset fogyaszt. Viszont elterjedten használják élelmezésükre a tejet és tejtermékeket és ez talán az egyedüli haszna annak, hogy nincs tej szövetkezetük, mert akkor az értékesítés jobb lehetősége bizonyára arra csábítaná őket, hogy ezt a fontos élelmicikket meg-

vonják maguktól. Lakásviszonyaik kielégítők. Többnyire két szobájuk van, azonban csak az egyiket, a „kis házat“ használják. A túlsúlyfolságot mégis megszünteti a tanyarendszer, mert a fiatalok a tanyai házban laknak. A szobák ritkán nedvesek, tágasak és nagy ablakaik vannak. A földes padló csak a legszegényebbeknél található meg, holott más vidékeken ez uralkodik. Ruházatra csak az asszonyok költenek sokat. A népviselet kiveszett már és a nők jelenleg a legmodernebbül öltözködnek. Még a kendőt is kiszorítja lassan a kalapviselet.

A *mezőgazdasági munkások* már sanyarú helyzetben élnek. Az 1920. évi statisztika szerint 657-nek volt ugyan háza, vagy házrésze, azaz a keresők 47%-ának, törpebirtoka azonban már csak igen kevésnek van. Az extenzív mezőgazdaság kevés munkást igényel. A munkásság zöme tehát, mint kubikos kénytelen kenyerét megkeresni, szerte az országban, sőt békében a külföldön is. A háború előtt a Morva, Tisza stb. folyók szabályozásában, továbbá a borgói- és felsőmagyarországi erdei vasutak és bányák, valamint a korompai vasgyár építésénél dolgoztak. A hadüzenetkor egy csapatjuk Szerbiában, a Duna töltésén dolgozott, úgyhogy alig tudott az internálástól szabadulni. Legutóbb a balatoni körúU Lillafüred, a budapesti Széchenyi-fürdő, és a fehérgyarmati vasút létesítésében működtek közre, a Szamos mentén töltéseket emeltek és az árvíz után a Körös szabályozásán dolgoztak.

A kubikos jövedelme teljesen bizonytalan. Ma már nem kínálnak olyan nagyarányú földmunkák, mint a Tisza-szabályozás volt. A munkaalkalmak meggyérültek, gyakran hónapokig nem képesek keresethez jutni. Pedig itt híres kubikos anyag van, mely kitűnően bírja ezt az óriási erőfeszítést igénylő foglalkozást, sőt a földmunkával járó, sokszor egészségtelen elhelyezést is alig sínyli meg. Kénytelenek tehát más jövedelmi forrás után nézni. Sajnos erre itt kevés a lehetőség. A közbirtokosság és község kisébérleti rendszere csak kevésnek juttat kenyeret, mert a haszonbérbe adott szántóföld (mindössze 372 kat. hold) kevés. Ezeket 1923-ban 494 lakosnak adták bérbe, de ebben a számban sok hadiözvegy és hadiárva is benne foglaltatik, akik az árverésen elért árakból még 33% kedvezményt kaptak. A haszonbérletek azért sem jelentenek nagyobb gazdasági segítséget, mert a hihetetlen földéhség óriási haszonbéreket produkált az árverésen: átlagban 270 kg. búzát értek el, egy kat. holdra átszámítva.

Nagy hiány az is, hogy a határban nincsen elégséges közlegelő, már pedig ez a munkásember számára rendkívül fontos. Az állattartás révén jelentős jövedelemhez jut és könnyebben kibírja a kényszerű munkaszünetet. Árokszálláson mindössze 130 kat. hold közlegelő van, ami a község és a közbirtokosság tulajdona és ami a szántóföldekhez hasonlóan szintén haszonbérbe van adva. Egy 125 főből álló legeltető társulat, holdanként $\frac{1}{2}$ q búzáért bérlí, de tagjai közt több iparos és kiscgazda is van. A legelő tavalyt megterhelése 126 tehén volt, ami soknak mondható, mert a szikes talajon a nyári forróságban kiszul a fű.

A mezőgazdaságban főleg az aratásban és cséplésben vesznek részt, és az aratógazdák toborozzák őket. Minden munkás legnagyobb gondja az évi kenyérré való megszerzése. Sajnos nagy létszámuk miatt, sokszor nem sikerül szerződéshez jutniok. Részért aratnak és a termés $\frac{1}{14}$ — $\frac{1}{15}$ -ét kapják az élelmezésen felül. Élelmezés nélkül ritkán fogadják fel őket. A cséplés a munka első hetében $\frac{1}{10}$ -ért történik, a község alatti rakodón. A tanyákon nagyobb a hányad. A cséplési szezon végén a rész $\frac{1}{13}$, sőt $\frac{1}{15}$ -re csökken. A gépészek, akik egyúttal cséplőgéptulajdonosok, 7 részből negyget kapnak, míg 3 a munkásokat illeti.

Jelentős kereseti forrásuk a fehérneműhímzés, amit a munkásasszonyok előnyomott minták után végeznek. A budapesti kereskedők nagy mennyiségben vásárolják ezt a háziipari terméket, melynek elkészítésében nemcsak az asszonyok, de munkanélküli idejükben a férfiak is segítenek.

A bizonytalan és sovány kereset meg is látszik a mezőgazdasági munkások életszínvonalán. A főtáplálékuk a szalonna és a kenyér, amin hetekig is képesek elélni. A kenyér azonban mindig fehér búzalisztből készült, a rozskenyeret a kubikos meg se enné, A szalonnát úgy biztosítják, hogy gyermekeiket bojtárnak adják, akiknek konvenciójában kikötik a malacot, amit azután ők nevelnek fel. A hagymán és paprikán kívül jelentős szerepe van a sült tőknék. Az elfogyasztott hús majdnem kizárólag a sertésölésből származik, mézárszékből keveset vesznek. Csak az aratás idején javul meg élelmezésük. Ilyenkor hetenként legalább háromszor húsételt esznek és a napi kétszeri táplálkozás helyett három, négyszer is étkeznek.

Lakásviszonyaik rosszak. A legtöbb egészségtelen lakás itt fordul elő. A szobák a kubikosok erős szaporasága miatt többnyire

túlzsúfoltak. A férfiak keveset adnak öltözékükre, ellenben a nők erejükön felül költenek erre. A kubikos büszke arra, ha feleségét csinosan járathatja.

A *napszámosok osztálya* nem különül el élesen a kubikosokétól. Állandó átmenet van köztük amelynek mértékét a konjunktúrák döntenek el. Ha sok kubikmunka akad, akkor a napszámosok is földmunkát végeznek. Egyébként a mezőgazdasági munkás is napszámot vállal. A két réteg elkülönítésének alapja inkább a megbízhatóság és a tisztességtudó magaviselet. Az ilyen embereket szívesebben alkalmazzák a gazdák, mint a nyomorúságában is büszke, dacos és a legkisebb sérelmet sem tűrő kubikosokat. A napszámosok száma egyébként az egyoldalú gabonatermesztés és az üzemek kicsiny volta miatt igen kevés. A napszámbérek viszont a nagy munkakínálat miatt alacsonyoknak mondhatók és 1926-ban így alakultak:

Tavasszal	férfi:	25.000 K	nő:	20.000 K
Nyáron	„	30—40.000 „	„	25—30.000 „
Ősszel	„	30—35.000 „	„	20—25.000 „
Télen	„	25.000 „	„	20.000 „

Legdrágább volt tehát a napszám ősszel, mert akkor kezdődik a kubikosmunka, a munkakínálat tehát csökken. Télen igen ritkán fogadnak napszámosokat. A gyermekmunkát főleg acatolásra veszik igénybe és 12—16.000 K-val fizetik.

A *mezőgazdasági cselédek* alacsony száma szintén a fenti okokból folyik. Szegődtetési idejük jan. 1-től Vízkeresztig tart. Ezidőben a községháza előtt tartózkodnak a felmondott cselédek, várva a cselédkereső gazdákat. Az újvéleji szegődtetés tradicionális itt. A gazdák csak kocsist és bojtárt alkalmaznak. A kocsis egyúttal a béresi teendőket is ellátja. A bojtár kétféle. A „nagybojtár“ nemcsak állatokat őriz, hanem az előforduló munkákban is résztvesz, a „kisbojtár“ csak pásztorkodik.

A kocsis évi konvenciója: 10—13 q búza, 1 q rozs, 3 q árpa, 1 db, 8—10 hetes malac, 1 szekér szalma, 1000 □-öl kukoricaföld, 250 D-öl burgonyaföld, 10—25 pengő és teljes ellátás. Az illetményföld talaj előkészítését és a vetőmagot a gazda adja. A cseléd dolga csak a növényápolás. A gabona konvenció felét cséplés után, felét december végén adják ki.

A bojtárok javadalma: 2—3 q gabona (lehet benne rozs és

árpa is) 1 db. 7—8 hetes malac, 1 szekér „fűtelék“ (szalma, vagy tőret), 5—10 pengő és teljes ellátás. A cselédek élelmezése elég jó. Rendszerint a következő: Reggel szalonna kenyérral (gyümölcséréskor szilva kenyérral, novemberben hetenként kétszer sült tök és sült krumpli). Ebéd: leves, főzelék füstölthússal vagy szalonnával, vasárnap tyúkhúsleves, tészta. Szerdán és pénteken leves és tészta. A vacsora többnyire leves és tej, vagy tejtermék (aludtej, zsendice, túró stb.). Szeptemberben dinnye, szilva stb. és tej. Bort csak áldomáskor és aratáskor kapnak, pálinkát soha.

A patriarkális élet folytán többnyire együtt is étkeznek a gazdákkal. Ez adja meg egyik magyarázatát az élelmezés jóságának. A másik ok pedig az, hogy a gazda többet fizethet kosztjukért, mert jobban ki is használhatja őket. Együtt dolgozik cselédeivel, tehát olyan nagyfokú ellenőrzést gyakorolhat, amire pl. egy uradalom nem képes. Ezért végeredményképen mégis olcsóbb a kisgazda cselédtartása, mint az uradalomé.

A mezőgazdasági cselédek csak saját személyükre nézve laknak a tanyán. Többnyire nőtlenek, de ha feleségük van is, az a községben marad. Teljes ellátást élvezvén, a konvenció legnagyobb része megtakarítható. Ezért előbb-utóbb mindegyik kis vagyonra tesz szert, amivel némi birtokot szerezhet. Itt nem is találni olyan családokat, melyeknek tagjai generációkon keresztül a cselédi sorban maradnak.

Az *iparosok zöme* a falusi iparostípus példaképe, mely mesteriségén kívül bizonyos mezőgazdasági ténykedést is folytat. Igen soknak van törpebirtoka és emellett az állattartás révén is jövedelemhez jut. Legtöbb a csizmadia, mely iparág a szücsmesterséggel egyetemben fényes múltra tekint itt vissza. Sajnos, a művészien szép, jász subákat előállító szücsipart, a juhtenyésztés csökkenése és a népviselet kiveszése, nagyon háttérbe szorította. Az építő- és ezzel kapcsolatos iparágak (kőműves, ács, asztalos stb.) a falusi viszonyok különlegessége folytán nem tudnak fejlődni. A sokoldalú, mindenhez értő jász nép maga építi fel házát és a mesterembert alig veszi igénybe.

III.

A *nép jelleme*. A jászok alaptermészete *komoly*. A túlradó jókedvet, mely víg nótázással, tréfákkal kapcsolatos, nem ismerik. Valószínűleg ez az eredete az ismert közmondásnak: „A nagykun

kényes, a kiskun fényes, a jász ostoba.“ Nem hiányzik azonban belőle a csendes humor. Ilyen például: ha rossz esztendőben őszszel megkérdezik tőle, hogy milyen volt a búza, kétértelműen így felel: „hasban van az uram.“ A jobb kedély csak a borozgatások hatására, tehát mesterséges úton alakul ki. A daloláshoz nem sok kedve van, ezért hiányzanak is a népdalok. A zene iránt sincs sok érzéke. Harmonika, citera és más, a falusi emberek között gyakori hangszer, itt ritka helyen akad. Rendkívül *büszke*, csaknem méltóságos. Sokat ád a jász származásra és régi, privilégiális közjogi helyzete a tradíció erejével él lelkében. A redemptus ősökre nagyon büszke és ebben az érzésben a hála is benfoglaltatik, mert azoknak köszönheti, hogy ma földbirtoka van. Árokszálláson a redemptorok ivadékai képezik a társadalom elitjét. A jövevényeknek bizonyos lenézésben van részük. A büszkeség a kubikosokban is él és a nehéz gazdasági viszonyok sem teszik őket meghunyászkodóvá. Szegénységüket szégyenlik és gondosan takargatják. Az anyagi függetlenség hiánya nem ingatja meg önérzetüket és ez is éles különbséget von köztük és az ipari munkásság között, mely még a legkisebb baját is a nagyvilág elé teregeti.

A nép *egyenes jellemű*. A hazugság ritkán fordul elő, hasonlókép a becsapás is. Nem bosszúálló. Gyújtogatás még sohasem fordult elő. A haragtartást sem ismeri, hamar megbékül. A tipikus falusi pereskedés itt nem szokásos. A szomszédokkal jó viszonyban van, ami a mezőgazdasági foglalkozás mellett érthető is. Gyakran egymásra szorulnak, különösen a tanyákon. Hol a munka-, hol az igaerőben van szükség egy kis segítségre. De meg sokszor hiányzik is valami, amiért nem mehetnek be a 10—15 km. távolságban levő községbe. Végül szükségük van a szomszédokra azért is, hogy beszélgetési alkalmat találjanak. Lopások csak elenyésző számban vannak, azokat sem jászok követik el. Jellemző a közbiztonságra, hogy az emberek nem zárják be éjjelre a kapujukat. A mezőrendőri lopás ritka. Ennek egyébként a tanyarendszer is az oka. Mindig tartózkodik valaki a tanyán, aki jól beláthatja földjeit, mert azok sík területen fekszenek és fák sem zavarják a kilátást. Más bűncselekmény szintén csak elvétve akad. Így a verekedés és bicskázás sem divatos. Nem az egyéni bátorság hiánya miatt, hanem mert a nyugodt, megfontolt jász alaptermészet fékezi az embereket.

A *konzervativizmusa* erős ugyan, de nem csap át oktalan

maradiságba. Főképen a földszeretben gyökerezik. Hívek maradnak a mezőgazdasági foglalkozáshoz és fiaikat is ezen a pályán igyekeznek megtartani. A királyhűség, mely régi, privilégiumokkal jutalmazott erénye a népnek, ma is változatlanul él bennük.

A régi intézményekhez és hagyományokhoz ragaszkodnak, az újításokkal szemben bizalmatlanok. Ezeket azonban elfogadják akkor, ha előnyükről kétségtelen módon meggyőződtek. Így a mezőgazdasági gépek nagyon elterjedtek, amióta az egyik közép-birtokos igen jó sikerrel használta őket és a nép erről saját szemé-
livel meggyőződést tudott szerezni. A műtrágyák mellőzésének oka legnagyobbbrészt az, hogy eddig senki sem igazolta beváló kísérlet-
tekkal a műtrágyázás hasznát.

Az árokszálási nép, mint a jászok általában, igen *vallásos*, templom járó. Még a 2—3 óra járásnyira levő tanyákról is hazajönnek vasárnap, de különösen a Mária-ünnepeken és legfőképp az éjféli misére, halottak napjára, a templom és kápolna búcsúira.

A hagyományos Mária-tisztelet nagyon közel áll a jász ember szívéhez. Mikor az adventisták tanaikat hirdették, nyomban hitelt vesztek, mihelyt szüz Máriáról lekicsinylőleg nyilatkoztak, Még nem is régen meg volt a szokás, hogy szombat déltől a jász gazda nem dolgozott, mert mint éneke mondja: „A szombat Szüz Mária napja, boldog ember, aki azt megtartja“. Ha imakönyve nincs is, de olvasója van, amit kezére csavarva koporsójába is bele-
tesznek.

A vallásosságnak igen sok jele van. Így nagyon sok családnál — különösen téli időben — közösen imádkoznak a családapa elő-
imádkozása mellett. A böjtöt szigorúan tartják, legtöbb háznál pénteken csak vajjal főznek. Számosan „negyvenelnek“, azaz a nagyböjti időben főtt ételt nem esznek. A körmeneteket sokan látogatják, és azon nagyobb számban vesznek részt a férfiak, mint a nők. Még a nagy távolságra levő szentkúti búcsút is felkeresik Pünkösdkor, pedig két napig gyalognak, míg odajutnak. A régi házak ormán és a régi iskolák tornyán ott van a kereszt. Némelyik 3. fogyó holddal övezetten. Ezek a hódoltság korából származnak. Vízkeresztől számított 10 napon át a pap, ministráns és harangozó házról-házra jár és felírja az ajtóra: „Gáspár, Menyhért, Boldizsár 1927“. Ezután megszenteli a helyiségeket. A papokat igen tisztelik és egyedül ez a tisztelet tud a híres jász takarékoszágon rést ütni. Mindig bőkezűen gondoskodtak plébánosuk ellátásáról, amiben a

jász büszkeség is közbejárt. A község, mint patronatus meg akarja mutatni, hogy papját jól el tudja tartani. Ugyanezért megkívánják tőle, hogy fogatot is tartson. A múltban horribilis javadalmazást adtak plébánosuknak. Ez az 1746. évi Canonica Visitatio szerint 897 rh. fit. 50 dénár-ra rúgott.* Az árokszállási paróchia ma is egyik legjobb javadalmazású az országban. A vallásos, józan életfelfogású és egészséges idegrendszerű árokszállási nép nem ismeri az *egykét* s az *öngyilkosság* is egészen ritka. 1920—1926. végéig mindössze 16-an vetettek véget önmagukkal életüknek.

A *nemzeti érzése* inkább szülőfalujához való ragaszkodásban nyilvánul meg. A Jászsághoz, amelyet szűkebb hazájának tart, az évszázadok folyamán kialakult érzelmi kapcsolatok fűzik s ez fejleszti ki a híres jász öntudatot. Már Csonka Magyarország helyzete és az integritás ügye sokkal kevesebb érzelmi közösséget tud belőle kiváltani. Azonban megbízható, kötelességtudó katona. Bátor szíve sem betegségben, sem a haláluk órájában nem veszti el nyugalmát. A természetben él, megszokta az elmúlás gondolatát, A világháborúban fényes múltjához méltóan küzdött és nagy véráldozatokat hozott. Az elesettek és eltűntek száma (eddig még nem állapították meg pontosan) mintegy 400-ra tehető. Hadirokkant 116, hadiözvegy 136, hadiárva 82. A vitézi rendbe eddig hármat vettek fel. Igen soknak volna még jogcíme, de a bürokratizmus miatt húzódoznak tőle. A háborúban a kubikosok is kiválóan megálltak a helyüket.

Az árokszállási nép *politikai magatartását* a mérséklet jellemzi. Az őszi rózsás forradalom idején semmi különösebb esemény nem történt. Csak 1919 márc. 21-én fordultak elő erőszakosságok, amikor az iparosok, a kubikosok és napszámosok alja megrohanta és kirabolta az intelligencia, a nagyobb gazdák és a zsidók házeit, E rétegeknek is legnagyobbbrészt fiatalabb korú tagjai vettek részt. Az idősebb kubikosokat a büszkeség is visszatartotta, hogy ilyen alávaló eseményben részt vegyenek, az ő részükről csak az asszonyok szerepeltek. Szembetűnő, hogy a kommunizmus zászlóvivői Árokszálláson a bevándorolt iparosok voltak. Ezek és a Budapestről leküldött politikai megbízottak követték el a jogtalanságokat. A direktórium tagjai is leginkább az ő soraikból kerültek ki, míg a kubikosok, noha szintén részt vettek a direktóriumban

* Ezért a pénzért cca 550 kat. hold földet lehetett venni, mert az 1745. évi redempciókor 1 „kötél” (kb. 50 kat. hold) megváltási ára 80 rhénes fit. volt.

az ügyek irányításába alig folyhattak be. Az árokszállási munkástábor többsége megőrizte nemzeti érzését és nem szédült meg a kommunizmus eszméitől. Így van ez ma is, pedig országos barangolásuk közben sok alkalmuk nyílik arra, hogy a szociáldemokrata agitátorok tanait magukba szívják. A földmunkások szociáldemokrata szakszervezete ma sincs megalakítva Árokszálláson. Míg az ipari munkásnak minden törekvése a munkabér javítására irányul, addig a mezőgazdasági munkás evvel nem elégszik meg, az ő vágyai netovábbja a kisbirtok megszerzése. Épen a magántulajdonnak ez az erős akarása tartja őket távol a szociáldemokráciától. Nagy részüknek háza van, ami szintén előmozdítja a tulajdonjog tiszteletét.

Hogy az árokszállási munkásság e felfogása kialakult, abban egy egyszerű kubikosnak: Boros Alajosnak is része van, aki nagy szervező erővel létrehozta a helyi keresztényszocialista munkásegyletet, mely 400 taggal 1912-ben tartotta zászlószentelését. Boros az erkölcsi és anyagi haladás érdekében igen sokat tett. 1913-ban telket vásárolt, ahol tágas egyesületi helyiséget rendezett be. A kubikos eszközöket (talyiga, lapát stb.), továbbá a szent és élelmiszereket nagyban vásárolta be, miáltal a vagyoni boldogulást jelentősen előmozdította. A háború alatt meghalt, de hatása a forradalmak alatt is érezhető volt, mert senki nem akadt idősebb munkás, aki a kommunizmusnak behódolt volna. Jellemzi józanágukat, hogy a forradalmak utáni egyik gyűlésükön el is határozták, hogy semmiféle politikai párthoz nem csatlakoznak, hanem kizárólag gazdasági helyzetük javításán fognak munkálkodni.

A közérdek felismerése igen gyenge lábón áll az árokszállást népnél. Ez a község külső képén is meglátszik: hófehér, izléses jász típusú házak gondozatlan, sáros környezetben állanak. Szűklátókörű egoizmus uralkodik itt, mely csak magával s a maga portájával törődik, 1863, a községháza építése óta a szálloda és fürdő létesítésén kívül félszázadon át semmiféle érdemleges falu-fejlesztési aktus nem történt. Az átfutó megyei utakon kívül, mindössze a Temető-utcát kövezték ki, mert ezt a halottszállítás nehézsége követelte. A legújabb megmozdulások, a Szarvagy patak szabályozása, az iskolák építése, a villanyvilágítás bevezetése már mind a legutóbbi évekre esik és a jelenlegi vezetőség érdeme. A múltak községi adópolitikája is világosan mutatja a köz iránti érzék fejletlenségét. Nem voltak beruházások, tehát alacsony volt

a községi pótdadó kivetési kulcsa is. Pl. 1895-ben az összes egyenes adókra 21, a földadóra 3, egyéb adókra 6% volt a pótdadó. 1913-ban ugyanezen sorrendben 33, 6 és 11% (a házadóra ez évben nem volt pótdadó kivétel), 1925-ben pedig 23, 2, 32 és 7%. Ugyanekkor hasonló községek 100—150%-os községi pótdadóval operáltak. De e csekély pótdadók is csak részben terhelték a lakosságot, mert a közbirtokossági javak jövedelmét a földadó után kivetett községi pótdadó fedezésére használták fel. A mai 50%-os községi pótdadó, amelynél több nem vehető ki, nagy akadálya a község fejlesztésének. Pedig a község nagyobb adóterhet is megbírna, mert az összes adónemekből csak 25.37 aranykorona esik egy személyre.

A község eléggé gazdagnak mondható. Ingatlan vagyona 459.023, ingója 54.165.88 pengő. Az 1926. évi költségvetése szerint, bevétel: 205.094, kiadás 184.232 pengő volt, azaz a községi pótdadóval 20.862 pengő hiány volt fedezendő. A kiadások több mint fele: 115.060 pengő az építkezésekre jutott.

Az *altruizmus* a múltban erősen élt a népben, amit a sok közös jószág is előmozdított. A közösségek jövedelmét jó darabig a bevándorolt, szegény emberek is élveztek, mert a közbirtokossági és községi ingatlanokat csak 1879-ben választották el egymástól. 1855-ben, a tagosításkor is tanújelét adták altruista érzésüknek. Minden csak házzal bíró lakosnak 60—90 □-ölig terjedő földet adtak ingyenesen a mai ú. n. „kistanya földek“-en.

Ma azonban megfogytak ez az érzés. A szegényügy teljesen rendezetlen. Szegényházuk is csak a zsidóknak van. Ugyancsak náluk van megszervezve a jótékony nőegylet is. A fővárosi zsidó gyermekek nyaraltatását is elvállalták és az átvonuló szegény zsidóknak éjjeli szállásul egy szobát rendeztek be. A község 1926-ban csak 2400 pengőt fordított jótékonyásra, de ebből is a legnagyobb rész a kötelező kiadásokra (gyógyszer, temetés) jutott. Koldulási engedélyt senkinek sem adtak, a 16 községelyre szoruló 0.40—2 pengőig terjedő havi segélyben részesítik a községi pénztárból. Jótékonyági egyletnek a község nem tagja.

A jáász-nép még leginkább egyházi célokra adakozik. A háborúban elrekvirált harangok pótlására tavaly 12.000 pengő folyt be, míg az egyházi adó egész összege 8000 pengő volt. Az adakozás mérve az egyházi adót felülmúlta tehát.

A *takarékosság* nagy erénye a jáászoknak és sokszor már túlságba megy. A magánháztartásban folytatott takarékoságot át-

viszik a községibe is és ez az oka részben annak, hogy nem akarják felvenni a rendezett tanácsú város szervezetét, holott a múlt hagyományai és a fejlődés természetes útja erre predesztinálná a községet. Árokszállás ugyanis már két ízben volt város. Először Mária Terézia 1756. évi oklevele emelte erre a rangra, másodszer pedig saját akaratából 1879-ben alakult át r. t. várossá. Nem akarta azonban az evvel kapcsolatos kiadásokat viselni és ezért 1886-ban újra a nagyközségi szervezetet vette fel.

A kulturális érzés újabban erősen fejlődik. 1922-től kezdve 5 új elemi iskolát építettek, melyek közül négy a tanyavilágban van, Ezekre égető szükség volt, mert a közoktatásügy hihetetlen mértékben el volt hanyagolva. A községben levő három régi iskola annyira túlszűfolt volt, hogy a tanköteleseket csak részben lehetett beiskolázni. Így 1896-ban a tankötelesek 75, 1900-ban 80 és 1905-ben csak 65%-a járt iskolába. Különösen a tanyákon volt nehéz helyzet, ahol generációk nőttek fel anélkül, hogy a legegyszerűbb ismereteket megszerezték volna. Itt csak zugiskolák voltak, ahol úgyahogy írni-olvasni tudó emberek (egy kanász is volt köztük) tanították a gyermekek egy részét. Az analfabéták száma magas volt: 1881-ben 69,7, 1910-ben 40,6 és 1920-ban 28,3%-át tették az összlakosságnak.

A község mezőgazdasági jellege és a tanyarendszer az iskolaügyre is rányomja bélyegét. Itt is észlelhető az országos jelenség, amely népoktatásügyünk nagy belső hibájára utal: az első osztályok zsúfoltak, a magasabbak néptelenek, mert a tanulók többsége nem jut fel az V—VI. osztályig. A tanulmányi eredmény sem kielégítő. A fiúknak 14, a lányoknak pedig 10%-a osztályismétlésre utasított. Nem is csoda, hiszen a gyermekek nagy része csak akkor jár iskolába, amikor a gazdasági munka megengedi.

Ezen a bajon talán a szorgalmi idő megrövidítésével lehetne segíteni.

A plébános kezdeményezésére 1921-ben a r. k. jellegű polgári leányiskolát, 1923-ban pedig a fiúiskolát állították fel. Előbbi közadakozásból és községi segítséggel, utóbbi a község költségén épült. Nagy kultúrzsükségletet elégítenek ki, mert azelőtt csak igen kevesen tanították gyermekeiket az idegen városokban. Ezt egyrészt a szülői felügyelet hiánya, másrészt a tetemes költség okozta, de nagy része volt a jáász konzervativizmusnak is. Az árokszállási polgári iskolákban is, a szó szoros értelmében úgy kellett összeszedni a gyermekeket az első tanévben. Most már felébresz-

tették a gazdák büszkeségét és vetélkedését, akik nem akarják engedni, hogy a másik fia a tanultságban az övét megelőzze.

Az iskolán kívüli népművelés programjában több kultúrdelután szerepelt, melyeket a lakosság élénk érdeklődése mellett tartottak meg.

A szellemi termékek fogyasztása még minimális. A népkönyvtáron kívül az Ipartársulatnak, Birtokossági és Kereskedelmi Körnek van könyvtára. De aránylag kevesen olvasnak könyvet, újságot egyaránt. A postán érkező és a helybeli papírkereskedő által naponta eladott napilapok átlagos száma mindössze 449 és az újságolvasók tábora főleg az intelligenciából, iparosokból és kereskedőkből kerül ki.

A községi főjegyző „Jászvidék“ címen hetilapot szerkeszt. A rádió igen lassan terjed, különösen a gazdák között. Mindössze 40 készülék van a községben.

A földszeretet a legerősebben kifejlődött jász vonás. Az életadó föld a legbiztosabb jövedelmi forrás, a tekintélyt adó tényező, a gazdasági és politikai függetlenség záloga.

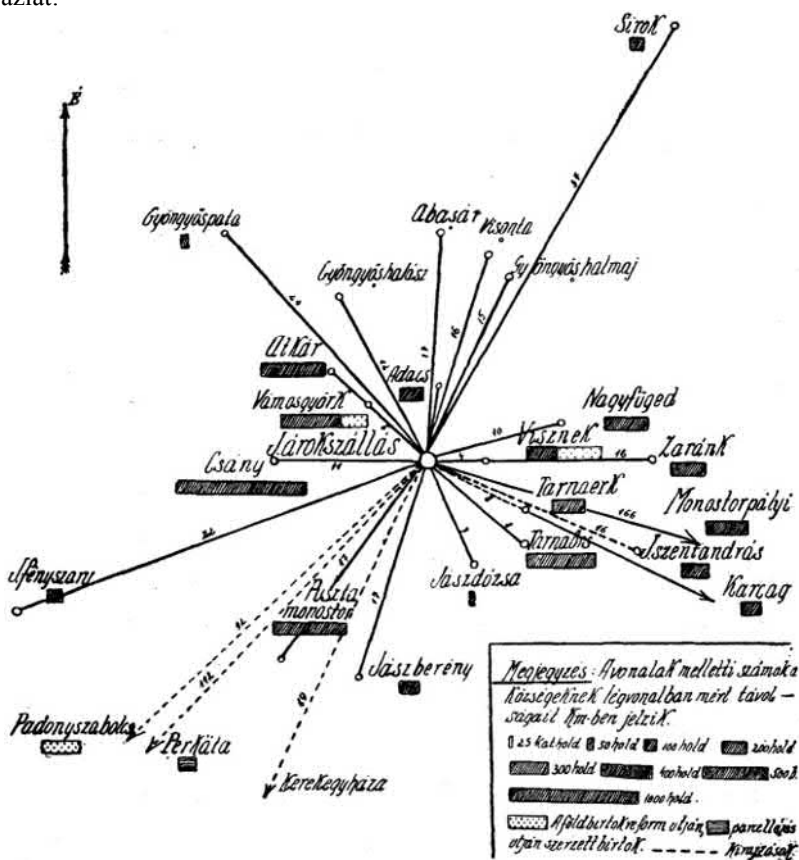
A jász gazda mindent elkövet birtokának csorbítatlan megtartására, sőt lehetőleg növeli azt. Ez a törekvés vet gátat a birtok-elaprózódásnak is. 1855-ben a tagosításkor a mezőgazdasági üzemek száma 883 volt s ez a szám azóta csak 969-re szaporodott. A birtokviszonyok stabilitásának egyik oka az, hogy Árokszállás pusztái, továbbá a tarnaerki közös birtok levezették a népesedési felesleget. Másik oka a VI. jászkún statútum azon rendelkezése, mely a redemptusoknak elővételi jogot biztosított. De fontos az V. statútum is, mert eszerint a feleséget férje szerzeményi ingatlanából semmi sem illeti. Így elhárítják azt a lehetőséget, hogy az esetleg idegenből hozott asszony birtokába kerüljön a föld. Ugyanezen statútum azon pontja, mely a községi előljáróságokra bízta a haszonélvező özvegyek ellenőrzését, ismét vagyont konzerváló intézkedés volt. Az árokszállási nép sajátos örökösödési rendszere, mely a reáosztásból a leányivadékot kizárja, szintén alkalmas a birtokelporlódás megakadályozására. A leány csak akkor kap osztályrészt az ingatlanból, ha a szülők végrendelet nélkül halnak el. Ez azonban nagy ritkaság. Rendszerint pénzzel elégítik ki őket, a törvényes örökrész $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$ erejéig. Ez olyan ősi szokás, hogy a leányoknak eszközbe sem jut protestálni ellene. Végül a hozzávásárlás is jó eszköz erre, mert ezáltal a fiúgyermekek külön-

külön gazdaságba helyezhetők el. És itt mutatkozik az árokszálási nép értékes tulajdonsága, a szívós földszerző munka, amely távolságot és nehézséget leküzdve iparkodik birtokba venni a gazdát cserélő földeket. Földhódításukat az alábbi táblázat érzékelteti:

Árokszálásiaknak földbirtokuk van						
Községben	Távolság légvonal- ban (km)	A közép birtok		A kis birtok		Összesen kat. hold
		száma	kat. hold	száma	kat. hold	
Adács — — —	5	1	104	7	82	186
Atkár — — —	10	—	—	17	496	496
Abasár — — —	17	—	—	1	3	3
Csány — — —	11	2	274	39	742·5	1016·5
Gyöngyöshalász —	12	—	—	1	2	2
Gyöngyöshalmaj —	15	—	—	1	5	5
Gyöngyöspata —	24	—	—	2	60	60
Jászberény — —	17	—	—	15	167·5	167·5
Jászfényszaru —	22	—	—	21	111	111
Jászdózsa — —	7	—	—	6	43	43
Jászszentandrás —	16	—	—	15	215	215
Karczag — — —	81	1	152	—	—	152
Nagyfüged — —	10	1	185	4	152	337
Pusztamonostor —	17	2	213	13	353	566
Monostorpályi —	166	1	306	—	—	306
Sirok — —	37	—	—	1	90	90
Tarnaerk — —	8	—	—	14	253·5	253·5
Tarnaörs — —	8	—	—	12	530	530
Vámosgyörk — —	6	1	156	15	320	476
Visonta — — —	16	2	—	2	8	8
Visznek — — —	4	—	—	18	234	234
Zaránk — — —	16	1	141	4	120	261
Mindössze	—	12	1531	208	3987·5	5518·5

Ezen kimutatás csupán a *jelenleg is Árokszálláson lakók* birtokállományát mutatja, mert a múltban történt nagyarányú kirajzások (Kerekegyháza, Szentandrás, Tarnaerk) és az egyenkénti eltelepülések beleszámításával sokszorta nagyobb lenne az árokszállásiak által birtokba vett terület.

Az árokszállásiak földhódításának *irányát* ismerteti az alábbi vázlat:

A jászárokszállásiak kirajzásának és földszerzésének térképe.

A földhódítás számára különösen a hevesmegyei községekben levő tönkrement gentry-birtokok kínáltak alkalmas területet. Így Adács, Atkár, Csány, Nagyfüged, Pusztamonostor, Tarnaerk és Tarnaörs. A vámosgyörki és viszneki földszerzés nagyságát pedig

e két község közvetlen közelsége magyarázza meg. Ezáltal lehetővé vált, hogy az eladó birtokokról azonnal tudomást szerezzenek, de sok esetben — különösen a határon fekvő birtoknál a gazdák magas vételárak felkínálásával bírták rá a közvetlen szomszédos földtulajdonosokat ingatlanuk eladására. A Gyöngyös-környéki földvásárlás szórványos csupán. Az odaszakadt rokonság hívja fel ez esetben őket, hogy jutányos feltételek mellett földet lehet venni. Egy részük pedig örökösödés útján szerezte meg ezeket a távolabbi ingatlanokat.

A szomszédos jász községekbe nehezen megy az előnyomulás, mert a földhöz való ragaszkodás közös vonás. Általában megállapítható, hogy az árokszálási ember csak a szülőfalu közelében szereti a földhódítást, holott nagyobb távolságban lényegesen olcsóbban jutna hozzá. De ő nem akar kiszakadni környezetéből, inkább fizeti az irreális árakat.

Az árokszálási határban viszont az idegenek nem tudják lábukat megvetni. Mindössze 225 kat. holdjuk van itt, de a tulajdonosok legnagyobb része árokszálási eredetű.

A földvásárlás lehetősége a környéken már nagyrészt kimerült s az árokszálási erős kezek sem engedik ki a földet. A nagy kereslet igen magas földárakat eredményezett, úgy hogy a hozzávásárlás mind nehezebb. Ezért a közeljövőben már számolni kell a birtokok elporlódásával, hacsak a törzsöröklés valamelyik formáját be nem hozzák.

Az óriási földárakat jellemzi, hogy egy kat. hold szántóföld átlagos ára 1926-ban 1333 pengő volt Árokszáláson, míg a földművelésügyi miniszter statisztikája szerint a kisbirtok kat. holdankénti ára ugyanezen évben csak a 815 pengő átlagot érte el.

Az említett helyi átlagos egységárat jelentékenyen túlhaladó vételek is előfordulnak. Így volt eset, amikor 3200 pengőt fizettek az I. osztályú földek köbléséért.

A földárak irreális voltáról és a földéhségről kapunk bizonyítékot akkor is, ha az összes szántóföldek becsértékét a különböző módszerek segítségével kiszámítjuk. Eszerint a szántók értéke kitesz:

a forgalmi ár alapján számítva	22,517.760,
a haszonbér 4%-os tőkésítésével	27,243.800, és a
legreálisabb alapon, azaz a kataszteri tiszta jövedelem 56-szorosát véve csak	14,918.315 pengőt.

A magas földárak nem maradnak hatás nélkül a haszonbérekre sem. Ezt a szabályt igazolják az árokszálási viszonyok is. A községnek 75 kat. hold szántóját 1923-ban adták ki 6 évre haszonbérbe, amikor átlagban is túl magas, 270 kg. búza haszonbért értek el. Igen sok parcella azonban hihetetlen áron jutott haszonbérlelőhöz, így pl. egy 800 □-öles földdarabért 410 kg. búzát adtak.

A nagy földéhséget csak kis mértékben csillapította a *földbirtokreform*. Mivel a községben nagybirtok nincsen, ezért csak idegen határban volt az igénylők egy része földhöz juttatható. Az országos földbirtokrendező bíróság eddig két helyen utalt ki ingatlanokat: Vízneken, a Tévén Zoltán- és Pusztaadonyszabolcsban, a dr. Hirsch Alfréd-, valamint a báró Fould Springer Jenőné-féle nagybirtokokból. Az utóbbi helyen telepítés keretében lesznek az igénylők elhelyezve. A juttatott földek nagyságát és az igénylők számát alábbi kimutatás tünteti fel.*

A község neve	Az igénylők közül					A kiutalt terület kat. holdakban
	Az igénylők száma	hadirokkant árva és özv.	földnélküli mezőgazd. munkás	törpe birtokos	iparos	
Víznek	304	74	225	—	5	334
Pusztaadonyszabolcs	194	18	156	16	4	300

A birtokbahelyezések még egyik határban sem történtek meg.

A birtokbahelyezések még egyik határban sem történtek meg. Az egyénekenkénti juttatás mérve is csak Vízneken ismeretes. Itt 8-an 2—2 holdat, 171-en 800 □-ölet kaptak, míg a többi 1—1 kat. holdat kapott. A megváltási ár tekintetében nem sikerült egyezséget kötni, miért is az O. F. B. szakértői megállapítást rendelt el. A pusztaadony szabolcsi településre aránylagosan kevesebb jelentkező akadt, ami csak megerősíti azt, hogy céltudatos hitelpolitika nélkül sikeres telepítés nem fogatosítható. A telepítés nagyobb tömegnek végleges elmozdítását jelenti. Lakóházat kell tehát az új hazában létesíteni és a gazdaság felszerelést is elő kell teremteni. Otthon könnyebb a helyzet. A munkások egy részének már meg van az épülete, ezenkívül az atyafiság és a szomszédság is segítségére jön. Végül egy új existenzia berendezése nehezen

* Az O. F. B. f. é. végzésével Vámosgyörkön is fog földet juttatni az árokszálásiaknak. ítélet még nincs, ezért csak hozzávetőlegesen állapítható meg 200 holdban, az itt kiutalandó terület

Itt emlékezek meg a Földhitelbank R. T.-nak Perkátán végzett parcellázásáról is. Tetszés szerinti nagyságú földek igényelhetők itt és a vételár fele 10 év alatt törleszhető. Eddig hatan jelentkeztek, 138 kat. hold igényléssel.

képzeltető el a sovány mértékű juttatással, hiszen a fehérmegyei települőkre átlag csak 1½ kat. hold jut.

A földbirtokreform kapcsán még egy nehéz probléma várta a sok kisembert, az előzetes költségek letevése. Többszöri halasztás dacára csak a fenti igénylők voltak erre képesek, holott a földet kérők eredeti száma ezek háromszorosát érte el.

A családi élet. A férfiak békében a katonai szolgálat kitöltése után házasodtak, jelenleg pedig 22—24 éves korukban. A leányok 1—2 évvel hamarabb mennek férjhez. Az endogámia uralkodik Árokszálláson, idegenből csak ritkán hoznak asszonyt. Ép így ritka a közeli rokonok összeházasodása is.

A házasságkötésben az anyagi érdek szempontját az érzelmiék fölé helyezik. Újabban azonban mind nagyobb súlya van a fiatalok vonzalmának. Az az általános szokás, hogy kizárólag saját társadalmi osztályukon belül iparkodnak élettársat keresni, itt nem tud érvényesülni, mert az alapján csak csekély vagyoni különbségek miatt az osztályok határai is elmosódtak.

Dacára, hogy házasságukban a materialista elv dominál, a családi élet mégis nyugodtan, a legteljesebb egyetértésben folyik le. Az anyagiakra itt nem azért néznek, hogy kényelmes élethez jussanak, hiszen életvitelük továbbra is egyszerű és igénytelen marad. Nekik az anyagi eszközök, a családi birtok érdekében szükségesek, melynek erősödése a család életcélját képezi. Mihelyt a családról van szó, az árokszállási rögtön személytelenné válik, érdekei mélyen alá vannak rendelve a családnak. De a hozományyszerzésben a jövő generációról való gondoskodás is bennfoglaltatik. A leányoknak pénzbeli kielégítése, tehát a birtoknak a fiúk részére való biztosítása csak így érhető el.

A férj a szó szoros értelmében munkatársat kap feleségében, akit ezért meg is becsül. Az elválások száma csekélynek mondható. 1910-ben hét, 1920-ban 23 törvényesen elvált egyént mutat ki a statisztika.

A gyermekeket igen szeretik, de az újszülöttek ápolásához keveset értenek. Bizonyítja ezt a csecsemőhalandóság nagy mérvé. Az 1921—26. évek átlagában 100 élveszülöttre 22.9, egy éven alól elhalt csecsemő esett, szemben ugyanezen időszak országos indexével: 18.4-el. A múltban a csecsemőhalandóság egyenesen megdöbbentő képet mutatott. Így pl. az 1872. évben (ez a legrégebb halotti anyakönyv, mely a halálokokat feltünteti) 40%-ra rúgott.

Bátran elmondható tehát, hogy Árokszálláson a természetes kiválasztódás érvényesült, a satnya egyének korán elpusztultak.

A gyermekek iskolás korukig legnagyobbbrészt otthon tartózkodnak, a községi óvodát aránylag kevesen látogatják. Télen nem is tartják nyitva, mert a nagy sár miatt szinte megközelíthetetlen a kis gyermekek számára. A sár akadályozza meg azt is, hogy a gyermekek a nedvesebb évszakokban, az egészségügyi követelményeknek megfelelőleg, a szabadban tartózkodhassanak. A gyermekeket általában keményen nevelik, hiszen itt nincs egyke. Szeretik, de ki is használják őket. Még a legmódosabb gazdánál is nehéz testi munkát végeznek. A szigorú, munkára szoktató nevelés eredménye a vérre való kötelességtudás és a szülőtisztelet, amit felnőtt korukban is megőriznek.

A jáász gazda családi élete patriarkális. Szinte a házközösség szelleme él benne. A cselédeket is családtagnak tekintik és ha idősebbek, előnyben részesülnek a saját gyermekükkel szemben is. Ez nevelő hatással van a gyermekekre: megtanulják a kor tiszteletét.

Az öreg gazda haláláig nem ad ki semmit a vagyomból. A fiatalok házasságuk után a tanyára kerülnek, ahol a közös kaszszára dolgoznak anélkül, hogy az ellátáson kívül külön jutalmat kapnának. A gazdaság vezetését az öreg gazda megtartja kezében és a gyermekek felett szigorú felügyeletet gyakorol. E rendszer nem engedi meg, hogy a jussukat megkapó gyermekek öreg szülőiket magukra hagyják. A fiatalok igen sokáig állanak a szülői gyámkodás alatt s így nem követhetnek el könnyelműségeket, ami anyagi romlásukat okozná. A család tagjainak kapcsolata szoros, fejlett az együvé tartozás, az egymásért dolgozás érzete. Valamennyien a mezőgazdasági üzemben dolgoznak, a munka tehát nem szakítja el őket egymástól és a munkamegosztást az erőbeli állapot méltányos figyelembevételével szabályozzák. A szülők halálát nem lesik a fiatalok. Ezt megakadályozza egyrészt a nagy szülőszerelet, másrészt a rendszer ősrégi volta. Nem is gondolnak arra, hogy ez másképp is lehetne.

A mezőgazdasági munkásság családi élete már meglehetősen sivár. A nyomorúság nem kedvez a családi békének. A kenyérharc az idegenbe szólítja a kubikost, az év legnagyobb részét a családi körön kívül tölti. A családfőtől megfosztott otthonban nem fejlődhetik ki a családi élet melegsége és az apai nevelés hiányát megsínyli a gyermek.

VI.

A jászokban a legújabb korig megőrzött földközösség, a nyomásos gazdasági rendszer, a közös puszták és legelők használata ugyancsak kifejleszthette volna az együttműködés és szövetkezés ösztönét. A valóság azonban az, hogy a Jászság a *szövetkezeti eszmének* igen rossz talaja. Pedig itt, a kisgazdaságok e tipikus földjén nagy hivatása volna a szövetkezésnek s különösen a szántó- és vetőgép szövetkezeteknek jutna jelentős szerep. A szántógép-szövetkezet szükségességét az itteni nagyrészt túlkötött, nehéz megművelésű földek is indokolják. Az őszi mély, és a nagyobb időszakokban végrehajtandó mélyítő szántás csak géperővel hajtható végre sikeresen. A kötött talajok másik sajátága, hogy csak bizonyos nedvességi állapot mellett veszik be az ekevasat. A szántással tehát sietni kell és ez adja meg a gépszövetkezet további fontosságát. De szükség volna vetőgépszövetkezetre is, mert ma átlag minden 15 holdas gazdának külön gépe van, ami pedig üzemi szempontból helytelen, mert ily kis területen a gép nem használható ki.

Az állattenyésztés fejlesztése megkívánná a tejszövetkezet és tejellenőrző egyesület szervezését. Próbafejés és zsírvizsgálat nélkül nem hajtható végre a tenyésztés érdekében szükséges szelekció. A tejszövetkezet képes volna drága, de a mai tejgazdaságban már nélkülözhetetlen gépeket beszerezni, miáltal a tejtermékek jobbak és könnyebben értékesíthetők volnának.

A termelő érdekét megóvó értékesítés végett szükség volna arra, hogy a társulás révén a régi Jászkerületnek legalább egy gabonaráktára és egy baromfi értékesítő szövetkezeti központja létesüljön.

Jelenleg mindössze három szövetkezet van Árokszálláson. A csizmadiák bórraktár szövetkezete, az intelligencia által kezdeményezett Hangya és a munkások vállalkozó szövetkezete. Ezek közül a Hangya csak vegetál, 4638 P alaptőkéjéből mindössze 1670 P van kifizetve és az 1926. évben elért tiszta jövedelme 300 P volt. A munkásszövetkezet pedig, e tanulmány utolsó fejezetében kifejtendő okok miatt, alig végzett szövetkezeti munkát.

Mindhárom társulás közös vonása, hogy azok nem a kisgazdák, tehát a zömében jász eredetű egyének, hanem más társadalmi osztálybeliek kezdeményezésére alakultak és a jász gazdák főleg

a Hangyában szerepelnek, ott is igen kicsiny számban. A szövetkezetekkel szemben érzett ellenszenvük egyrészt szűk, csak közvetlen egyéni és családi érdekeiket látó életszemléletükkel, másrészt egymással és a vezetőkkel szemben táplált bizalmatlanságukkal magyarázható. A kellő gazdasági alap nélkül tett könyvelési kísérletek (pl. Jászárokszálláson a villamossági szövetkezet) bukása évtizedekre képes a szövetkezés eszméjét hitelvesztetté tenni.

Az árokszállási *társadalmi egyesületek** az érdeklődés és cél tudatos vezetés hiányában nem töltik be azt a feladatkört, amelyet a közművelődés, a társadalmi élet elevenebbé tétele, a lelket felfrissítő szórakozás és a gazdasági haladás érdeke megkívánna. Így pl. a Birtokossági kört a gazdák kultúrintézményévé kellene emelni, mely programjába a szakelőadások tartását, a mezőgazdasági kísérletügyet és a földműveléshez szükséges eszközök és anyagok nagybani bevásárlását is felveszi. Evvel szemben csak vasárnap és csütörtök délelőtt, a hetipiac alkalmával jönnek össze benne a gazdák egy kis újságolvasásra és beszélgetésre. De a társadalmi különbségek is akadályozzák a pezsgő egyesületi életet. A kaszinót, ahol az intelligenciából és a jobb gazdákból kerülnek ki a tagok, a gazdák közül csak igen kevesen látogatják.

A *társadalmi béke* kifogástalan Árokszálláson. Ez elsősorban az egészséges birtokmegosztásnak köszönhető. A majdnem tisztára kisbirtokból álló határban nem tudnak éles vagyoni ellentétek kialakulni. A gazdák és munkásosztály között bizonyos közeledés figyelhető meg. Itt hiányzik az Alföld más vidékein oly annyira ismert, gögös, parasztnagygazda réteg és a vele ellenségesen szembenálló munkásság. A munkások irigylük ugyan a kisgazdák helyzetét, de ez nem fajul gyűlöletté, s nem ébred fel bennük a földosztás, vagy más társadalomellenes gondolat eszméje, hiszen nekik is egy életcéljuk van: kisgazdává lenni.

A kedvező birtokmegosztás a redempció idejére vezethető vissza. A megváltáskor ügyeltek arra, hogy „négy kötél“ földnél (mintegy 200 kat. hold) senki se szerezhessen többet. A 298 árokszállási redemptor közül tizennégyen 4—4, ketten 3 és ½ huszonnyolc 3—3, a többiek ½—2½ kötél föld tulajdonát szerezték meg.

* Kaszinó Egyesület, Birtokossági kör, Katholikus kör, Keresztényszociális munkásegyesület, Ipartestületi dalkör, Tornaklub és Levente egyesület.

A későbbi osztozkodásoknál is ez a kulcs volt irányadó. Ma a birtokmegoszlás a következő kategóriákat mutatja:

1 holdon aluli	46 birtokos	35 k. holddal,	ebből szántó	34
1—5 holdas	234	"	732	" " " " 625
5—10 "	183	"	1495	" " " " 1202
10—20 "	188	"	2991	" " " " 2519
20—50 "	254	"	8310	" " " " 7202
50—100 "	56	"	3857	" " " " 3112
100—200 "	5	"	695	" " " " 539
393 "	1	"	393	" " " " 360
Közbirtokosság	(1)	"	399	" " " " 347
A községé	(1)	"	871	" " " " 99
Összesen 969 birtokos 19.778 k. holddal, ebből szántó 16.039				

Összesen 969 birtokos 19.778 k. holddal, ebből szántó 16.039A tömegre és a birtokolt földmennyiségre is legsúlyosabb kategória a 20—50 holdasoké. Ez a réteg az, amelynek földje már nemcsak a gondtalan megélhetést, hanem már némi tőke gyűjtését is lehetővé teszi. Ideális birtokmegoszlásról még sem lehet szó Jászárokszálláson, mert ehhez igen nagy (29%) a törpebirtokosoknak már a munkásosztállyal összeolvadó kategóriája.

A jáász gazda lenézi ugyan az intelligencia tagjait, mert a hamisítatlan agrár felfogás szerint az emberek tekintélyét a köb-lösök (kat. holdak) számával hozza egyenes arányba, ez mégsem akadálya annak, hogy a gazdaosztály és az intelligencia között a teljes társadalmi béke uralkodjék. Viszont ez magyarázza meg azt, hogy miért kíván a gazdaosztály olyan ritkán magasabb iskolai képzettséget fiainak. Mindamellert Árokszálláson úrgyűlöletről nem lehet beszélni.

A jáások mondhatni, kivétel nélkül katolikusok lévén, a társadalombontó felekezeti küzdelmeket nem ismerik. Még a zsidók is csak néhány nagyobb helyen telepedtek közájuk. Árokszálláson már aránylag számos zsidóság van (1920-ban 212, tehát 1.5%). Sokáig ellenállott a község a zsidók betelepülésének. Ezt bizonyítja az 1843. évi helybeli tanácsülési jegyzőkönyv. Eszerint „közakarattal és megegyezéssel elhatározott, hogy tekintetbe vévén az izraeliták által már eddig is ezen kerületekben, jelesen Félegyházán elkövetett zsarnoklásai, ezen Tanács őket sem ezen

sem a jövő folyam alatt, valamint a közönségek úgy egyesek boltjaiban is, bebocsátani teljességgel nem akarják.“ 1854-ben a tanácsülés kimondta, hogy a város boltjainak és az azokhoz tartozó épületeknek haszonbérleti árverésénél héber valláson levők csak úgy vehetnek részt, ha azokba keresztyény kereskedőt állítanak, de így sem engedik át nekik az épületet lakás céljaira. Ennek az óvatosságnak tudható be a zsidók mai alacsony lélekszáma. Hitközségüket csak 1853-ban alakíthatták meg. A kereskedelmet nem is ők, hanem a „görögök“ bonyolították le Árokszálláson, amit számos tanácsülési jegyzőkönyv igazol. Ezek a kereskedők balkáni származásúak voltak, de ezért mindig görögöknek nevezték őket.

A zsidósággal szemben érzett ellenszenv az idők folyamán enyhült. Ma sem rokonszenveznek velük, de gyűlölködés sincsen. Oka ennek a jász ember sajátos gondolkozásmódjában található meg, melynek kiindulópontja mindig a föld. Ha a zsidó bármekkora ingó vagyont vagy házat szerez is, evvel ő nem törődik, a földhöz amúgy sem engedi jutni. Árokszálláson egyetlen zsidó birtokos sincsen. Ebből a szemszögből vizsgálja a zsidó kérdést és így nem lát benne gazdasági ellenfelet. A zsidóság különben sem tud itt nagyon megerősödni, sőt létszáma 1910 és 1920 között csökkent.

A „társadalmi élet“ vértelen, kevés szórakozást kínál az embereknek. A férfiak névnapiját szokták nagyobb keretekben megünnepelni. Ilyenkor nemcsak a rokonok, de az ismerősök is összejönnek. 30—40 tagú társaság egészen közönséges. Nagy lakmározás folyik ilyenkor és többnyire a cigány mellett, A névnap megütésének szokását a legszegényebb munkás is tartja.

Az aratóünnepélyek ismeretlenek, de a szüreti multságok itt is divatosak. Ezeket az iparos ifjúság kezdte el és tőle vette át a gazdafiatalság. Nyári szórakozás a „csurdítás“, amikor az ismerősök valamelyik tanyára, vagy a faiskolába mennek és borozgatás közben szalonnát pirítanak.

A mozi 1926 decemberben létesítették. A lakosság erősen kedveli. Más tíz évvel ezelőtt is megpróbálkoztak vele, de akkor a legteljesebb részvétlenség miatt megbukott. Azóta tehát a kulturális igények nőttek. A mozi előtt kétes értékű, vidéki színtársulatok látogatták nyaranta Árokszállást, igen gyér érdeklődés mellett. A korcsmázás kismértékű és inkább csak szombat este és vasárnap fordul elő. Többnyire a kubikosok járnak kocsmába. Itt

is megfigyelhető a társadalmi rétegek elkülönülése, akárcsak a templomban. A gazda munkaközben és evésnél együtt van munkásaival, a szórakozásnál és az istentiszteletnél azonban már nem vegyül velük. Ezért a templomban az első padsorokba ül, szórakozásainál pedig a Csörsz vezér szállodát keresi fel, míg a munkások és cselédek a község többi korcsmájába mennek. Az alkoholfogyasztás alacsony, ami azzal is magyarázható, hogy Árokszállás nincs szőlővidéken. A fogyasztási adó tételei szerint 1925-ben az elfogyasztott alkohol 1123 hl. bort, 76 hl. pálinkát, 122 hl. sört, azaz összesen 1321 hl-t tett ki, tehát egy lélekre 1 liter sem esett.

A fiatalság társadalmi különbség nélkül igen szereti a táncot és a helybeli tanfolyamokat sűrűn látogatja. A csárdáson kívül a palotást járják ritkábban és evvel nyitják meg a híres „Jászbált” is. Ezt minden évben más jász községben tartják és arról nevezetes, hogy feladata a népviseletet a feledéstől megmenteni. Itt láthatjuk még a nép jellegzetes viseletét és itt tűnnek fel az ízléses, szép jász főkötők és párták. 1926-ban 48 mulatságot és bált rendeztek Árokszálláson.

A vadászattal mindössze 35 lakos foglalkozik, de a gazdák itt is külön társaságba tömörültek és az Ágói részen van vadászterületük. A halászsportot csak az intelligencia néhány tagja és a gyermekek üzik. A testnevelés és sport nem részesül nagy jelentőségéhez méltó érdeklődésben. Két társadalmi egyesület áll szolgálatában, a Tornaklub és Levente-egyesület. Az előbbi taglétszáma 125 és csak a footballal foglalkozik. A levente intézmény sem örvend elég népszerűségnek. Ennek több oka van. A gazda vasárnap is nehezen nélkülözheti cselédjét, mert akkor az állatok etetésének gondja reája hárul. Egyesek azt is nehezményezik, hogy a gazda-, iparos- és cselédifjúságot együtt foglalkoztatják. Az is ellenükre van, hogy a gyakorlatokon saját ruhájukat kénytelenek koptatni. A mulasztásokban* a földművesek vezetnek, az iparosok eléggé pontosan eljárnak. Az árokszállási ember nem méltányolja a sportot, holott a sport a nehézkes mozgású falusi népet teljesen átalakítja. Felfogása szerint a földműves embernek nincs szüksége külön testmozgásra. A sportegyesületek által rendezett versenyeket is kevesen látogatják.

*1926 szept. 1-től dec. végéig százan 900 délutánt mulasztottak és a főszolgabíró által kirótt pénzbüntetés ezidőre 2064 P volt.

Befejezésül rá kell mutatnom Jászárokszállás községpolitikájának két legnagyobb problémájára: a tanyakérdésre és a munkáskérdésre.*

VII.

A *tanyarendszer* kialakulásának távolabbi okai török pusztítások s ezzel kapcsolatos nagy néptömörülések. A hódoltság előtt az Alföldön is lá kisközségrendszer uralkodott és árokszállás határán is még két másik község: Ágó és Négyszállás osztozkodott.

A tanyaházak ősei a kertek voltak. Kert alatt minden körülkerített helyet értettek. A legelésző jószágtól még a szalmakazlakat is így kellett védeni. A kertek a lakhelyül szolgáló óváros periferiáin feküdtek és itt helyezték el az ólakat, a szérús-kerteket, a tüzelő anyagot és a gabonátárolásra szolgáló vermeket. Idővel az óváros a népesség szaporodásával kapcsolatban szűknek bizonyult, mire aXIX. század 30-as éveiben megindult a kitelepedés a kertekbe, ahol lakóházakat emeltek. Ennek a terjeszkedésnek nagy lökést adott az 1855. évi tagosítás, úgyhogy ekkor már a távolabbi határrészekbe is eljutottak. Ágon a gazdák apró kis szőlőparcellákat kaptak a tagosítás alkalmával és sokan vincelléreket fogadtak fel kezelésükre. Még többen azonban áruba bocsátották a szántóföldektől többnyire távoleső szőlőket, mert a távolság lehetetlenné tette a célszerű művelést. Erre népvándorlás indult meg a határ legtávolabbi, ágói része felé, mely főleg a munkásokat és volt cselédeket vonzotta. Az is csábítólag hatott, hogy aránylag sok munkaalkalom kínálkozott itt, amit a községbeli munkásság a távolság miatt nem használhatott ki. Így a hatalmas községhatár benépesült tanyai lakosokkal.

Árokszálláson a lakosság 26.9%-a lakik a tanyákon. Csak a módosabb gazdáknak nős fiai és a legszegényebb birtokosok képezik a tanyák állandó lakosságát, míg a gazdák legnagyobb része csak a munkaidőben tartózkodik a külterületen, míg télen a községi házba vonul. A módosabb gazdák pedig ha megöregednek, a nyári időszakban sem laknak állandóan kint, hanem csak hetente-kéthetente járnak ki, a fiatalok gazdálkodásának ellenőrzésére.

Még a legszegényebb birtokosnak is az a vágya, hogy a tanyai házon kívül a községben is szerezzen egyet. A két ház a tekin-

* A községpolitika egyéb kérdéseivel, Jászárokszállás nagyközség monográfiája“ c. sajtó alatt levő munkámban foglalkozom.

téllyel összefüggő, nélkülözhetetlen kelléke a „rendes embernek“. Ez a szokás sokszor egészen felesleges pénzkiadásba kergeti őket. Van rá eset, hogy a tanyai és községi ház csak pár száz lépésre fekszik egymástól, tehát a gazdaság egy épületből is kényelmesen kezelhető lenne. Emellett a községi házat nem is tudják kellőleg kihasználni. Nyáron csak vasárnap és a csütörtöki hetipiackor tudják felkeresni és ekkor őrzésükről a „hálók“ útján kell gondoskodniuk.

E megosztottnak nevezhető tanyai életnek sok előnye van. Az emberek nem élnek olyan örökös elhagyottságban s legalább télen élvezhetik a község áldásait. De a csütörtöki és vasárnapi látogatásoknak is sok haszna van. Kicsérélhetik gondolataikat a gazdakörben, egy kis újságolvasásra is nyílik alkalom és istentiszteleteket is hallgathatnak.

A tanyarendszer jó oldala, hogy a gazda nem fecsérel időt és munkaerőt a birtokhoz jutással. A trágyakihordás költségei elesnek, mért az állatállomány a tanyákon él. A községben csak 1—2 tehenet tartanak.

A rideg tanyai élet, a kényelem, szórakozás, társaság teljes hiánya önállóvá, keménnyé és leleményessé teszi a tanyai embert. Valóságos ezermesterek, kik az építkezéshez és a fűrés-faragáshoz rendkívül értenek. Lelkükre a magány és a természet örökös közelsége van nagy hatással s az erős vallásosságban, kitűnő tájékozódó képességben, egységes gondolkozásban nyilvánul. A tanyai nép kitűnő katona-anyag. Bátor és jószívű, épen nem az a félvad és korlátolt lény, aminek általában gondolják. Szakismeretek dolgában sem marad az ipari munkások mögött. Hiszen a mezőgazdaság a legsokoldalúbb foglalkozás. A talajművelés, a talajerőfenntartás, a növénytermesztés, állattenyésztés, az állati termékek feldolgozása, mezőgazdasági eszközök készítése, a gépek kezelése, épületek emelése, a védekezés az állat- és növényvilág betegségei ellen stb. stb. oly rengeteg, hosszú éven szerzett tapasztalatot és tudást igényel, mely lényegesen felülmúlja az egyoldalú munkát végző, a maga személyében is géprésszé süllyedt ipari munkás ú. n. „műveltségét“. A tanyai ember önálló kisvállalkozó, aki egy mezőgazdasági üzemet vezet és mint ilyen kereskedelmi ügyleteket bonyolít le. Ez üzleti érzéket fejleszt ki benne, aminek sokszor csodálatos tanú jeleit láthatjuk. Szókincese sem olyan szegényes, mint sokan hiszik, csakhogy az életviszonyok más területein gaz-

dagabb, mint a városié. Így különösen a mezőgazdasági és természeti vonatkozásokban. Vas szervezeténél és egészséges idegrendszerénél fogva a tanyai nép a legalkalmasabb erőtartalék a városi energált tömegek regenerálására.

A tanyarendszernek azonban sok árnyoldala is van, amelyek gazdasági, kulturális, egészségügyi, közigazgatási és vallási téren jelentkeznek. Ezek kiküszöbölésének két eszköze van: az útiügy javítása és a tanyavilág megszervezése.

A közlekedés javításának szükségességét az árokszállások is felismerték és 1918-ban a keleti harctéren felszabadult vasúti anyag kiutalását kérték. Az igénylést nem teljesítették, de nem is lett volna értelme a gazdasági kisvasútnak, mert ez a sok befektetést, nagy karbantartási- és üzemköltséget igénylő és végül menetrendhez és állomáshoz kötött közlekedési eszköz az aránylag kis távolság (15 km.) miatt nem lett volna célszerű. Személyforgalma is minimális lett volna, mert a legtávolabbi ágói részek munkás-kínálata teljesen fedezi az ottani keresletet. A nehézkes vasút helyett a mozgékonyabb teherautó forgalomnak kell előnyt adni tehát, mely kisebb üzemköltséggel és berakódási idővel dolgozik és vele a tanyák jobban megközelíthetők.

Nemcsak az autó, de a kocsiközlekedés is kövezt utakat követel azonban. Ma a tanyai utak kora tavasztól késő ősziig teljességgel járhatatlanok. Az ágói vicinális út kikövezése már régóta szőnyegen van, de nem tudják eldönteni, hogy az ágói úton kívül annak melyik elágazását, a jászfényszaruit, vagy pusztamonostorit építsék-e ki.

A tanyakérdés másik megoldási eszköze a *tanyaközpont* létesítése. Evvel a kisközségrendszert ha nem is formailag, de lényegileg vissza lehetne állítani. Ennek szükségessége főleg az ágói részeken merül fel, egyrészt mert legtávolabbi vannak a községtől, másrészt mert itt a legsűrűbb a külhatárbeli lakosság. Ez lényegtelen költséggel, egészen szerény keretek között is megoldható. Mindenekelőtt a telefont kellene a községből idevezetni és azután az ágói iskola tanítóját lehetne felhasználni arra, hogy a telefonon is elintézhető közigazgatási ügyeket a gyermekek útján a tanyákra kézbesítse. Az iskolás gyermekek a levélpóstát is szétvihetnék, ha azt egy lovasított mezőőr naponta az iskolához szállítaná. Jelenleg mindössze 3 gyalogos mezőőr végzi a levélkézbesítést a külterületen, úgyhogy az az alacsony létszám és

rossz utak miatt 4—5 napot is igénybevesz. Igen fontos volna, ha a tanító a marhalevelek kiállítását is végezhetné. Ezáltal nagyban csökkenne a közigazgatás zaklató hatása. Ma az a helyzet, hogy a gazdának szerdán csak azért kell a községbe mennie, hogy a passzusokat megszerezve a csütörtöki hetivásárra sertéseit felhajthassa. A tanítónak más feladatok is jutnának. Így fontos volna itt egy faiskola telepítése, mely az ágói homokra illő gyümölcsfák kitenyésztéssel foglalkozna. A gyümölcsstermesztés céljára igen alkalmas ez a határrész, amellet a sok kis embernek új jövedelmi forrást jelentene. De népélelmezés szempontjából is fontos volna a gyümölcsstermesztés kiterjesztése. A közművelődést a tanyaközpontban létesítendő kultúrház volna hivatva elősegíteni.

A fejlődésnek azonban mindenesetre oda kell vezetnie, hogy egy rendszeresen kiépített tanyaközpont legyen Ágon, ahol állandóan egy jegyző székel, aki a közigazgatási ügyek legnagyobb részét elintézi“. A csendőrors egy járőre is itt állomásozhatna, ami a rendészetnek leegyszerűsítésével volna egyértelmű. A lelki élet intenzív művelése pedig egy helyi káplánság felállítását követeli meg, mert lehetetlen állapot a mai, amikor egy papra 4866 hívő esik. A további teendők egy külterületi orvosi állás szervezése, a szülésznök számának szaporítása (jelenleg csak egy van az egész tanyavilágban) és egy szövetkezeti bolt felállítása lesz. Addig is, míg a tanyaközpontnak leirt formája megszületik, gondoskodni kell, hogy az átmenet idején a tanyai élet bajai enyhíthetők legyenek, így fontos volna, ha a közigazgatás is közeledést mutatna az emberekhez. A lószemlék megtartása és az adók behajtása végett időnként egy tisztviselőnek ki kellene szállani. A közhírré teendő ügyek publikálását pedig a tanítóra kellene bízni, mert erről ma egyáltalában nincsen gondoskodás. Az első segélynyújtást is meg kell szervezni, mert a mezőgazdasági foglalkozás, az állatokkal való érintkezés sok balesetekkel jár. Ma szerencsére még sok a harc-
téten szolgált, egészségügyi altiszt, de a védkötelezettség megszűnése miatt pótlásukról kell gondoskodni.

VIII.

A munkáskérdés Árokszállás egyik legégetőbb problémája, mert a mezőgazdasági munkásság túltengése már a társadalmi egyensúlyt veszélyezteti. 1920-ban már 36%-át képezték a munkások az összlakosságnak, azóta azonban még kedvezőtlenebbé

alakulhatott arányszámuk, mert a munkásosztály szaporasága tudvalevőleg felülmúlja a többi társadalmi osztályét.

A munkásság száma az 1900-as években kezdett nyomasztóvá válni, amikor a külterjes mezőgazdaság már nem volt képes alkalmazni őket. A múlt század elején még olyan kevesen voltak a szegény emberek (amint akkor nevezték: *betyárok*), hogy emiatt állandó panaszok hangzottak. Így az 1812. évi tanácsülésen is sérelmezték, hogy nem akarnak béresnek szegődni, hanem Ágon szőlőt vesznek és önállósítják magukat. Még a 80-as években is sok idegen jött le a Mátrából, akik a főtéren levő gémeskút körül álldogáltak és az aratásra kínálkoztak.

A munkástábor néhány elszegényedett jásztól eltekintve a magyarokból regrutálódott. ősei az inquilinusok és menekült jobbágyok, akik a jászok elővételi joga és földszeretete miatt nem tudtak birtokhoz jutni. Ezekhez csatlakoztak a múlt század második felében beszivárgott munkások. Az eddig foganatosított szociálpolitikai intézkedések nem tudták orvosolni a munkások viaszatlan gazdasági helyzetét. A község és a közbirtokosság kisbérleti rendszere, a földbirtokreform eredményei, a munkások nagy tömege miatt csak elenyésző segítséget jelentenek. A község kevés közmunkát végeztet, holott a vicinális utak kikövezésével hosszú időre munkaalkalmat biztosíthatna nekik. A legutolsó közmunka a Szarvágynak 1923—24-ben végrehajtott szabályozása volt. Ekkor maguk a földmunkások fordultak a községi elöljárósághoz és kérték a közmunka elrendelését, mert egyáltalában nem tudtak sehósem munkaalkalomhoz jutni. A háború utáni évek gazdasági pangása olyan nyomorba hozta őket, hogy már az elkeseredés kiobanásától lehetett tartani. Ez készítette arra a közbirtokosság elnökét, hogy 1922-ben búzát vessen ki birtokaránylag az összes birtokos lakosra. Mintegy 7 waggont sikerült így összegyűjteni, amit az akkori búzaárak feléért osztott ki a munkásság között.

A munkások anyagi helyzetén *Czettler Jenő*, a község országgyűlési képviselője is igyekezett segíteni. Létrehozta 1922-ben a „*Jászárokszállási földmunkások vállalkozó szövetkezetét*“, mely 429 taggal és az országban mint második ilyenmű szövetkezet alakult meg. A cél volt, a közvetítők kikapcsolásával, a munkásságnak juttatni a vállalkozói nyereséget. Eddig ugyanis az volt a helyzet, hogy a közmunkákat és nagyobbarányú földmunkákat élelmes vállalkozók szerezték meg, akik a kubikosokat szerződ-

tették és azoknak napszámját fizették. Természetesen sokat kerestek a munkások rovására, holott a munkaeszközöket is maguk a munkások adták. A földmunkát jellemzi, hogy ahhoz nem kell gép, az összes tőkeszükséglet csak annyi, amiből az óvadék és a munkások egy-két heti bére fedezhető, míg a vállalkozás gyakran igen nagy. Ebből természetesen következett azután az a törekvés, mely a szövetkezés révén a munkások önálló vállalkozását akarta megvalósítani és ami az 1923: XI. t.-c. megalkotásában kifejezésre is jutott.

Sajnos azonban, hogy sem ez a törvény, sem pedig a kinevezett kormánybiztos nem képes ezt a nagy szociális célt szolgáló intézményt, feladatának eléréséhez juttatni, úgyhogy szövetkezeti működést még alig végzett. Szükséges volna mindenekelőtt, hogy a központ (O. K. H.) hitelt nyújtson, hogy a munkavállalásakor leteendő óvadék előteremthető legyen. Az óvadéktól ugyanis nem tekinthet el a munkaadó, mert a szerződés be nem tartása esetén a szövetkezet vagyontalan tagjait nem vonhatja felelősségre. Szükség van tehát a jogi személy, a szövetkezet vagyonára, mely helyt áll a munkások kötelezettségeiért. Az árokszálási szövetkezet mindezeidig egy fillért sem kapott a központtól, úgyhogy a munkavállaló szövetkezetek támogatásának és kedvezményeinek ügyében hozott törvény ma még üres malaszt.

Szükség volna arra is, hogy a központ mérnököt tartson, hogy ez a pályázatokra beadandó ajánlatokat elkészítse. Végül célszerű volna a kedvezményes vasúti utazást kiterjeszteni rájuk, amint az Darányi minisztersége idején már megvolt, de amelyet utóbb megvontak tőlük. Ez a családi élet bensőségét is emelné, mert akkor sűrűbben kereshetné fel családját a kubikos. Élelmezése is olcsóbbá válnék, mert az élelmiszert hazulról vihetne magával. Akkor nem fordulhatnának elő olyan esetek, mint az idejé is. A kubikosok egy csapata a Tiszánál kapott munkaajánlatot. Oda is utaztak utolsó pénzükön, azonban a helyszínen megállapították, hogy az ajánlott munkafeltételek mellett képtelenek elég mennyiségű köbméter földet a vízzel borított területről kiemelni és így keresetük még a legminimálisabb napszámért sem fogja elérni. Erre minthogy a drága vasútra nem tellett, kénytelenek voltak az 50 kilométeres utat Árokszálásig gyalog megtenni.

A szövetkezet a kubikos eszközök, tüzelőanyag és élelmiszer nagyban beszerzésével is foglalkozhatnék. Továbbá egy kisebb ban-

ket is felállíthatna, mely a messze idegenben keresett pénzt a feleség kezéhez juttatná s méltányos feltételek mellett kölcsönöket is folyósíthatna.

Ha a vállalkozó szövetkezet egyszer működésbe lép, ügyelni kell arra, hogy a vállalkozói nyereségnek legalább egy részét tartaléktőke képzésére fordítsák. Ebből idővel megalakíthat a szövetkezet egy földbérletet is, ahol a munkanélküli tagok foglalkoztathatók lesznek.

A munkáskérdés orvoslásának másik fontos eszköze, a folyamatban lévő fehérmegyei telepítés arányait lényegesen felülmúló telepítés lenne. A mezőgazdasági munkás életcélja a földszerzés, ez az út tehát az, mely a kérdés megoldásához vezet. A telepítést azonban pénzügyi előkészület, a hitel megfelelő formájának biztosítása nélkül el sem lehet képzelni és azt a munkások jelentéktelen tőkeereje miatt csak a járadékrendszer alapján lehet megvalósítani.

Herbert János.